

Prehľad

V ústrety udržateľnej spotrebe domácností?

Tendencie a Stratégie v Krajinách OECD

Overview

Towards Sustainable Household Consumption?

Trends and Policies in OECD Countries

Slovak translation

Prehľady sú preložené výňatky z publikácií OECD. Možno ich získať bezplatne cez internetové kníhkupectvo (www.oecd.org/bookshop).

Tento prehľad nie je oficiálnym prekladom OECD.

ORGANISATION FOR ECONOMIC CO-OPERATION AND DEVELOPMENT

ORGANIZÁCIA PRE HOSPODÁRSKU SPOLUPRÁCU A ROZVOJ

Abstrakt

Obsah súhrnnej správy

Táto správa sa týka každodenných činností v domácnostiach krajín OECD a vplyvu týchto činností na životné prostredie. Uvádzajú sa v nej údaje a tendencie v piatich kľúčových oblastiach spotreby v domácnostiach. Tieto oblasti sú: potraviny, cestovný ruch, energia, voda a produkcia odpadu. Tieto údaje ukazujú, že dopady na životné prostredie, spôsobené činnosťou domácností počas ostatných troch desaťročí vzrástli a predpokladá sa, že v budúcich dvadsiatich rokoch ešte vzrastú, najmä v oblasti energie, dopravy a odpadov.

Táto správa tiež pojednáva o tom, čo robia vlády OECD alebo čo môžu urobiť, aby pomohli domácnostiam znížiť tieto dopady na životné prostredie. Skúma rámec a ciele stratégií na podporu udržateľnej spotreby, preveruje účinnosť rozličných typov politických nástrojov (regulačných, ekonomických, sociálnych), ktoré ovplyvňujú rozhodovanie spotrebiteľov a určuje kombináciu nástrojov na podporu udržateľnejšej spotreby v piatich sledovaných oblastiach. Určuje niektoré kľúčové úlohy rozvoja stratégií na ovplyvnenie spôsobu spotreby v domácnostiach, ale aj možnosti a účinné stratégie, ktoré môžu zvýšiť aktivitu spotrebiteľov.

Program OECD na udržateľnú spotrebu

Analýza uvedená v knihe je súhrnnou správou programu Riadiaceho výboru OECD 1999-2001 *V ústrety udržateľnej spotrebe*. Program bol navrhnutý na poskytnutie rozsiahleho výskumu kľúčových spôsobov spotreby v domácnostiach krajín OECD, s tým súvisiacich dopadov na životné prostredie a politických opatrení na podporu udržateľnejších spôsobov. Tento program inicioval rozsiahly výskum a diskusiu v členských krajinách OECD. Sedem krajín sa priamo podieľalo na výskume, zatiaľ čo výsledky rôznych častí programu posudzovali vládni úradníci OECD, ktorí pracujú na ministerstvách životného prostredia, spotreby, financií a zahraničných vecí a predstavitelia súkromného sektora, akademických inštitúcií a organizácii ochrany životného prostredia a spotrebiteľských mimovládnych organizácií.

Kľúčové údaje a tendencie v spotrebe v domácnostiach

Ekologické tlaky spotreby sa budú zintenzívňovať

Spotreba na jedného obyvateľa v krajinách OECD počas ostatných dvoch desaťročí sa zvýšila a predpokladá sa, že do roku 2020 bude naďalej stúpať úmerne rastu HDP. Výrobné a technologické inovácie znížili energetickú a materiálovú náročnosť mnohých spotrebných tovarov. Vzrastajúci objem použitého a vyradeného tovaru a *štruktúra* spotrebiteľského dopytu však prevýšili mnohé z týchto úspechov. Domácnosti ako skupina nie sú najväčším prispievateľom väčšiny tlakov na životné prostredie, ale ich dopad je závažný a bude sa v budúcich dvoch desaťročiach zintenzívňovať (*Prognóza vývoja životného prostredia OECD, 2001*):

- *Energia* – spotreba energie v krajinách OECD narástla v rokoch 1973-1998 o 36% a predpokladá sa, že do roku 2020 narastie o ďalších 35% napriek zlepšovaniu účinnosti. Komerčná a bytová spotreba energie (približne 30% súčasnej konečnej spotreby energie) je druhou najrýchlejšie narastajúcou oblasťou celkovej energetickej spotreby po doprave.
- *Doprava* – súčasný celkový automobilový park motorových vozidiel v krajinách OECD, 550 miliónov vozidiel (z ktorých 75% sú osobné autá), narastie do roku 2020 o 32%, zatiaľ čo počet kilometrov najazdených motorovými vozidlami sa pravdepodobne zvýši o 40%. Celková letecká doprava sa v rovnakom období pravdepodobne strojnásobi.
- *Odpad* – komunálny odpad podľa plánov narastie o 43% počas rokov 1995 do 2020 a bude predstavovať približne 700 miliónov ton ročne. V roku 1997 domácnosti OECD vyprodukovali v priemere 67% z celkového množstva komunálneho odpadu na osobu za rok. Zvýšili sa podiely recyklácie, ktoré spomalili intenzitu nárastu odpadu určeného na konečnú likvidáciu, ale neznižili celkový objem produkovaného odpadu.
- *Voda* – domácnosti sú relatívne malými spotrebiteľmi vody a dopyt domácností po pitnej vode sa ustálil alebo klesol v 9 krajinách OECD. Ale v mnohých ďalších nárast populácie a narastajúca spotreba vody prebehli technológiu a režimy na šetrenie s vodou.
- *Potraviny* – domácnosti OECD konzumujú viac mäsa, zeleniny, rýb, upravovaných, dovážaných a organických potravín ako v minulosti. Najzávažnejšie dopady na životné prostredie z potravín sa vyskytujú na začiatku výrobného reťazca, ale domácnosti ovplyvňujú tieto dopady prostredníctvom ich výberu stravy a dopytu po službách spojených s potravinami. Domácnosti tiež priamo ovplyvňujú životné prostredie prostredníctvom spotreby energie v súvislosti s potravou a prostredníctvom produkovania odpadu.

Príčiny tendencií

Súčasnú a plánovanú spotrebu v domácnostiach sú ovplyvňované množstvom rozličných hnacích mechanizmov. Vyššie príjmy obyvateľov, demografia (viac zamestnaných žien, viac domácností s jedným členom, nárast populácie dôchodcov) a sprievodné zmeny životného štýlu spôsobili zmeny, ktoré sa prejavili individuálnejším spôsobom nakupovania, uprednostňovaním upravovaných a balených výrobkov, častým používaním spotrebičov a využívaním služieb a oddychu. Vyššie príjmy tiež zvýšili počet nákupov predmetov do domácností. Technológia, inštitúcie a infraštruktúra tiež hrajú dôležitú úlohu v ovplyvňovaní spotreby domácností a správania sa. Vytvárajú hlavné podmienky, ktorým domácnosti čelia v ich každodennom živote a môžu aj rozšíriť alebo obmedziť výber prístupných výrobkov.

Stratégia na ovplyvnenie spôsobov spotreby by mala pozornejšie zohľadňovať rôzne vplyvy, na základe ktorých sa spotrebiteľ rozhoduje, pretože tie pomáhajú určovať, ktoré vplyvy na spotrebu sa môžu zmeniť, ako rýchlo a na aký podnet. To má priame dôsledky na výber a prevedenie rôznych nástrojov pri riešení problémov.

Stratégie na podporu udržateľnej spotreby

Využívanie prírodných zdrojov a znečisťovanie životného prostredia sa musí dostať na udržateľnú úroveň, nejde však o spotrebu výrobkov a využívanie služieb ako takých. To znamená, že je potrebná aktivita na podporu zmeny v štruktúre spotreby a výroby (t.j. sila životného prostredia a zdrojov prepojená s rozličnými tovarmi a službami) tak, aby sa znížil dopad domácností na životné prostredie v kľúčových oblastiach energie, dopravy a odpadov (napr. prechod od výrobkov k službám). Udržateľná spotreba sa môže tiež spájať s celkovým znížením niektorých dopadov veľkého rozsahu (napr. emisia CO₂ alebo spotreba vody v niektorých oblastiach).

Sieť hnacích faktorov, ktorá ovplyvňuje spôsob spotreby v domácnostiach predstavuje množstvo možností, ktorými sa spôsoby spotreby môžu ovplyvniť. Podpora udržateľnejšej spotreby si vyžiada pomoc ľudí z rôznych oblastí a účasť verejnej politiky verejnosti, inováciu trhu, mobilizáciu skupín spotrebiteľov mimovládnyimi organizáciami a dobrovoľné iniciatívy samotných spotrebiteľov.

Vlády by mohli v podpore udržateľnej spotreby zohrávať významnejšiu úlohu ako v súčasnosti zohrávajú. Spotrebiteľia potrebujú silnejší a dôslednejší súbor signálov o udržateľnosti ich spotrebných modelov. Silnejšie signály si oproti súčasnému stavu vyžadujú jasnejšie stanovenie kvalitatívnych cieľov pri ochrane životného prostredia a takisto stanovenie ich vzťahu k činnostiam v domácnostiach. Dôležité je tiež riešenie problémov vo všetkých oblastiach. Opatrenia sa majú prijímať v rôznych sférach výrobného reťazca, aby sa používanie materiálov a znečistenie životného prostredia udržalo na prijateľnej úrovni. Vlády by mali klásť väčší dôraz na medziodvetvové politické zjednocovanie a možné dopady politiky

na životné prostredie v iných oblastiach, ktoré ovplyvňujú rozhodnutia v domácnostiach (využívanie pôdy, investovanie do infraštruktúry, makroekonomická politika).

V strategickom pláne na udržanie spotreby sa môžu využiť doterajšie skúsenosti s nástrojmi ktoré ovplyvňujú rozhodovanie spotrebiteľov (ekonomické, regulačné, založené na informovaní). *Ekonomické nástroje* sú vo všeobecnosti najrentabilnejšie (pretože ich implementácia a presadzovanie nie sú náročné) a menej rušivé pri individuálnych rozhodnutiach ako regulačné nástroje. Ich účinnosť sa však môže znížiť, keď cena nie je kľúčovým kritériom rozhodovania pre spotrebiteľa, alebo štruktúrou trhu určitých tovarov, ktorá zamedzuje cenovým signálom, aby sa dostali k spotrebiteľovi.

Vlády OECD tiež priamo pôsobia na ovplyvňovanie alebo obmedzovanie rozhodovania domácností prostredníctvom *regulačných obmedzení alebo noriem* výrobkov a ich vlastníctva alebo použitia. Priama regulácia domácností je pomerne zriedkavá, pretože sa to ťažko realizuje a presadzuje a je to relatívne rušivé. Vlády vo všeobecnosti uprednostňujú vplyv na spôsob spotreby v domácnostiach prostredníctvom zavedenia alebo zvýšenia noriem, alebo požiadaviek smerom nahor vo výrobnom reťazci. Spotrebiteľia prijímú regulačný zásah vtedy, keď sa zachová alebo zvýši kvalita daného výrobku alebo danej služby, alebo keď sa to odrazí na zdraví spotrebiteľa a na bezpečnosti.

Sociálne nástroje (založené na informovaní) ovplyvňujú vedomosti spotrebiteľov a ich ochotu pôsobiť priaznivo na životné prostredie. Informačné kampane o hospodárení s energiou a vodou a o recyklácii odpadu sú rozšírené rovnako, ako aj projekty značenia ekologickými značkami v krajinách OECD. Nástroje založené na informovaní však brzdí nedôvera spotrebiteľov a zmätok spôsobený množstvom správ, ktoré sa týkajú životného prostredia. Existujú účinné prostriedky na prekonanie informačných bariér a na využitie viac vzájomne pôsobiacich rozhodovacích mechanizmov na podporu udržateľnejšej spotreby (časť 4.2).

Vo väčšine prípadov si znižovanie dopadov spotreby v domácnostiach domácností na životné prostredie vyžiada *kombináciu* nástrojov. V niektorých oblastiach (potraviny v domácnosti a cestovný ruch) existuje niekoľko rovnocenných stratégií so zameraním na zníženie dopadov domácností na životné prostredie. Ponaučenie by sa však malo vziať z dlhodobjších a hlbších vedomostí o rôznych nástrojoch a kombináciách nástrojov v oblastiach energie a vody v domácnostiach a v produkcii a recyklácii domového odpadu. (časť 4.3).

Napredovanie

Spotrebitelia v krajinách OECD sa zaujímajú o životné prostredie a o to, ako ich vlastná činnosť prispieva ku kvalite životného prostredia. Väčšina krajín OECD zaviedla systémy na zníženie dopadov činností v domácnostiach na životné prostredie. Niektoré z týchto systémov mali za následok mierne zmeny v správaní, ale v konečnom dôsledku neboli tieto zmeny výrazné. Očakáva sa, že mnoho dopadov na životné prostredie, ktoré vyplývajú z rozhodnutí domácností, sa v budúcich dvoch desaťročiach zintenzívni.

Oproti súčasnému stavu by mohli vlády zohrať aktívnejšiu úlohu v podpore aktivít domácností. Predovšetkým by mal objasniť význam aktivít v domácnostiach, mali by sa posilniť existujúce stratégie a zlepšiť koordinácia a dôslednosť stratégií na pomoc domácnostiam v rozvoji životného štýlu, ktorý nie je materiálne veľmi náročný a menej škodlivý pre životné prostredie.

Na vytvorenie rámca udržateľnej spotreby sa vyžaduje päť všeobecných podmienok:

- cenová štruktúra spotrebného tovaru a služieb, v ktorej sa zohľadnia náklady a prínosy na životné prostredie;
- stratégia a regulačný rámec, ktorý vysvetľuje priority a smerovanie zmien;
- škála tovarov a služieb, ktoré neznečisťujú životné prostredie;
- technológia a infraštruktúra, ktoré zahŕňajú kvalitatívne kritériá životného prostredia v systéme a činnosti dopravných sietí, ubytovania, spracovania odpadu, atď.; a
- výchovné, vzdelávacie a informačné prostredie, ktoré motivuje spotrebiteľa k činnosti a umožňuje mu činnosť.

V rámci kontextu týchto piatich rámcových podmienok sa môže uplatniť niekoľko približných usmernení stratégie podpory udržateľnej spotreby z analýz OECD. Stratégie na udržateľnú spotrebu by mali:

- pozmeniť štruktúru spotreby;
- zmeniť spôsob i myslenie v spotrebe;
- využiť trvalý prístup na určenie bodov strategického zásahu;
- uprednostňovať celoplošné zásahy;
- uplatňovať kombináciu nástrojov;
- zabezpečiť dôslednú medziodvetvovú politiku; a
- podporovať a prispievať k iniciatívam súkromného sektora a občianskych organizácií.

Niektoré nevyriešené strategické otázky

Aké sú iné spôsoby uplatňovania ekonomických nástrojov? Väčšinu daní, ktoré súvisia so životným prostredím v skutočnosti domácnosti zaplatia už prostredníctvom spotrebných daní alebo daní za motorové vozidlá a pohonné hmoty (benzín a nafta) a pretože v súčasnosti sa poskytuje mnoho výnimiek a zliav na obchodovanie. Faktom je tiež to, že dane za životné prostredie doteraz neboli dobre cielené a boli nepopulárne. Dane, ktoré by zahrňali pokrývali výdavky spojené s výrobou a spotrebou, by boli v mnohých prípadoch vyššie ako súčasné dane, najmä pokiaľ ide o energiu a dopravu. Mohli by sa vyžadovať dane aj za iné výrobky. To vyvoláva otázky o *distribučných a sociálnych dôsledkoch* stratégií, ktoré by zvýšili spotrebiteľské ceny kľúčových tovarov a služieb.

Kde môžu vlády najúčinnejšie zacieliť a kombinovať stratégie na podporu udržateľnej spotreby? V závislosti od štrukturálnej charakteristiky daného odvetvia môžu sa strategické signály nedokonale presúvať po výrobnom reťazci. Dôležitým krokom na navrhnutie rentabilnejších, účinnejších alebo vyváženejších spôsobov spotreby je lepšie pochopiť, ako sa informačné a cenové signály prenášajú na rozličný spotrebný tovar a ako tieto a iné činitele ovplyvňujú priority spotrebiteľov. Pokrok je taktiež potrebný v určovaní a realizácii účinných balíkov nástrojov, ktoré spotrebiteľom podajú úplnú správu o udržateľnosti ich spotrebiteľského výberu.

Aký potenciál existuje na využitie sociálnych nástrojov na podporu udržateľnej spotreby? Spotrebiteľia sú pre vlády najťažšie dosiahnuteľnými činiteľmi. Sú veľkou, rozčlenenou a heterogénnou skupinou a ich správanie pri produkcii negatívnych dopadov na životné prostredie je rôznorodé. Vlády sa taktiež chcú vyhnúť nadmernému zasahovaniu do rozhodovania spotrebiteľov. Následkom toho by sa mala venovať väčšia pozornosť rozsahu rozličných sociálnych nástrojov na podporu udržateľnej spotreby a zahrnúť do tohto procesu koordinované dobrovoľné iniciatívy spotrebiteľov; rozhodnutie sa pre udržateľnú spotrebu za účasti všetkých; a nástroje založené na informovaní vo všeobecnosti.

Obsah pôvodnej anglickej verzie publikácie (*bez príloh, zoznamu rámčiekov, tabuliek a grafov*):

Abstrakt

- I. Úvod**
- II. Tendencie v spotrebe v domácnostiach a dopady na životné prostredie**
- III. Hnacie mechanizmy spotreby v domácnostiach**
- IV. Stratégie na podporu udržateľnej spotreby v domácnostiach**
- V. Strategické odporúčania a nevyriešené strategické otázky**

Tento prehľad je prekladom výňatkov z:

Towards Sustainable Household Consumption?:

Trends and Policies in OECD countries.

Vers un mode de consommation durable des ménages?:

Tendances et politiques dans les pays de l'OCDE.

© 2002, OECD.

Publikácie sa dajú zakúpiť u OECD Paris Centre: 2, rue
André-Pascal, 75775 Paris Cedex 16, FRANCE and at
www.oecd.org/bookshop.

Prehľady možno získať
bezplatne cez internetové
kníhkupectvo OECD na
www.oecd.org/bookshop.

Prehľady pripravuje
Jednotka autorských práv
a prekladov riaditeľstva
verejných vecí a komunikácie.

email : rights@oecd.org
Fax: +33 1 45 24 13 91

© OECD 2003

Reprodukcia tohto prehľadu je
dovolená, ak sa uvádzajú
autorské práva OECD a názov
pôvodnej publikácie.